

ÖMER NACİ BEY MÜFREZESİ

*Yrd.Doç.Dr. Sadık SARISAMAN**

Birinci Dünya Savaşı'na dahil oluşumuzla birlikte Ömer Naci Bey** İran ile ilgili faaliyetlerde bulunmaya başladı. Naci Bey İran Meşrutiyet İnkilâbı sırasında uzun müddet bu ülkede bulunmuş ve etkili mücadeleler vermişti.

Ömer Naci Bey 2 Ocak 1915 tarihinde Başkumandanlığa gönderdiği bir telgrafında Musul'dan sevkolunan kuvvete katılan çok sayıda mücahidin ortaklaşa gayretleriyle yakında bütün Azerbaycan'ın düşmandan arındırılacağını bildiriyordu. Ona göre asıl mesele Ruslardan kurtarılan bu topraklarda uygulanacak idare şeklidir. Öyle bir idare kurulmalıdır ki İran efkâr-ı umumiyesinde halifelik makamına karşı olan mevcut sempatiyi daha da artırsın. Oralarda keyfi ve tesadüfi hareketlere müsaade edilmesin. Ayrıca, Ömer Naci Bey, devletçe tesbit edilecek umumî bir gayeye uygun davranılmasının ilgili kişilere emir ve irade buyurulmasını Başkumandan Vekili'nden istiyordu¹. Bu ifadelerden Ömer Naci Bey'in sistemli ve plânlı bir politikadan yana olduğu anlaşılmaktadır.

4 Ocak 1915 tarihinde Bacirge Hudud Taburu ve Hatib Ömer Naci Bey maiyetindeki aşair kuvvetleri Meyanduab muharebesinden sonra Kerkük Mutasarrıfı Halit Efendi kumandasında Sulduz-Rumiye istikametinde ilerleyen kuvvetler ile birlikte Rumiye'yi işgal etti. Buradaki Rus kuvvetleri ise Selmas istikametinde çekildiler². Bu sırada Van jandarma fırkası bütün kuvvetleriyle Kotur, Dilman istikametinde ilerleyerek 14 Ocak 1915 de Dilman'ı işgal ederek Hoy'a doğru ilerledi³. Fakat Hoy alınmadı.

İbrahim Fevzi Bey kuvvetlerinin Meyanduab Muharebesi'ni müteakip 12 Ocak tarihinde Tebriz'e girişlerinden sonra Ömer Naci Bey ve beraberindeki aşair de Tebriz'e dahil oldu⁴.

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

** Ömer Naci Bey Teşkilât-ı Mahsusa üyesi idi (ATASE Arşivi; K:193, D:698/817, F:33-1; Philip Stoddard, Teşkilât-ı Mahsusa (Çev: Tansel Demirel) İstanbul-1993, s.144.

1. ATASE Arşivi; K:17, D:819/83, F:4-2.

2. ATASE Arşivi; K:17, D:819/83, F:4-5

3. Mehmet Kenan, Büyük Harpte İran Cephesi, C.I, İstanbul-1928, s.112-113.

4. Fethi Tevetoğlu, Ömer Naci, Ankara-1987, s.164.

Ancak 27 Ocak Sofiyan Muharebesi'ni müteakip Ruslar Tebriz'i yeniden ele geçirdiler. Dağılan Ömer Naci Bey kuvvetlerindeki bir tabur ağır zayıat vermişse de Ruslar takip edemediklerinden Savuçbulağ'a çekilebilmiştir⁵.

Fakat sadece aşair kuvvetine dayanmayarak emrine bir müfreze verilmesini de isteyen Ömer Naci Bey Başkumandan Vekâleti nezdinde teşebbüslerde bulunmaya başladı. Rafael De Nögalis bu çerçevede 9 Haziran tarihinde Kisgir Köyü'nde Ömer Naci Bey'e tesadüf ettiğini belirtmektedir⁶.

Ömer Naci Bey Müfrezesi'nin kuruluşunu Aziz Samih alaylı bir dille anlatır. O, Birinci Dünya Savaşı'na katılımımız ile birlikte Ömer Naci'nin İran içlerinde faaliyetlerde bulunabilmek için sabırsızlık göstermeye başladığını belirterek şunları yazar:

"İttihat ve Terakki'nin meşhur hatibi Ömer Naci Erzurum'dadır /.../ Biraz kuvvet alarak İran içindeki tabiatına uygun serbâzane bir cevelân yapmak istiyor. Erkân-ı Harbiye'ye İttihad-ı Terakki'ye, kumandana (III. Ordu Kumandanı) mütemadiyen müracaatlar, istihamlar yağıdırıyor. Yalnız 100 nefer istiyor. Bu metâlibi şöyle böyle geçirtilirken Schübner isminde bir Alman mülâzimi zuhur etti. /.../ Schüber Bakû'ye gidib neft ocaklarını mahvedecekmiş.

/.../ Bu esnada Schübner ile Ömer Naci birleştiler. Kumandanı daha ziyade sıkıştırmaya başladılar. İttihat ve Terakki murahhaslarının ricaları da ısrar haline geldi. Schübner eski vazifesinden vazgeçmiş, Ömer Naci Bey'le bir müfreze alarak İran dahilinde Ruslar'ı taciz harekâtına iştirake karar vermiş. Ömer Naci, Schübner'in parası ile müfrezesini teşhiz ve iâşe edeceğinden onunla birleşmeye hevesli idi. Schübner de Ömer Naci'nin nüfuzuna talepkârdı. Bu iki huda'yı serserinin tükenmez ricaları neticesinde ordu kumandanı 400 kişilik bir müfreze vermeyi kabul etmiştir. Piyade bu suretle tedârik olunca süvari ve topçu ile müfrezelerini zenginleştirmeyi istediler. Fakat orduca bunun is'afına imkân yoktu. Ömer Naci Bey dolaşmış, zabitlerle görüşmüş, kalenin deposunda eski, ufak tunç topları bulmuş, hayli de cephanesi varmış bunları almaya razı oldu"⁷.

Müfrezenin oluşumundan sonra Ömer Naci Bey'le Schübner arasında müfrezenin başına geçmek mücadelesinin başladığını belirten Aziz

5. Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi, III. Ordu Harekâtı, Ankara-1993, s.582.

6. Rafael De Nögalis, Hilâl Altında Dört Sene ve Buna Ait Bir Cevap, (Çev: Hakki), İstanbul-1931, s.47.

7. Aziz Samih, Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları Zivin'den Peteriç'e, Ankara-1934, s.57-58.

Samih bir hayli münakaşadan sonra Schübner'in kumandan ve Ömer Naci Bey'in de müdir-i şiyasi vazifelerini aldıklarını ve 12 Eylül'de Hınıs'a müteveccihen hareket ettiklerini belirterek bu 400 kişilik kuvvetten İran'da pek çok miktardaki düşman kuvvetini işgal etmesi bekleniyordu"⁸ der.

Her ne kadar Aziz Samih, Ömer Naci Bey'in görevlendirilmesini küçümseyici bir yaklaşım ile değerlendiriyorsa da gerçekte dünyadaki bu tür uygulamalar nazar-ı itibare alınacak olursa yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir. Çünkü Ömer Naci Bey İran Meşrutiyet İnkılâbı sırasında İran'da bulunmuş olup Farsça'yı da çok iyi biliyordu.

Teşkilât-ı Mahsusa'ya önem veren Enver Paşa Ömer Naci Bey'den Azeri Türkleri ile münasebet kurmak ve onları teşkilâtlandırmak vazifesini bekliyordu⁹. Naci Bey'in görevi İran Azerbaycanı'ndaki ahaliyi Ruslar aleyhine ayaklandırmak kendisine katılan milis kuvvetleri ile Rus kuvvetlerine taarruz ederek, onları mağlub etmek ve Azerbaycan'dan atmaktı. Naci Bey ayrıca Musul'da bulunan XII. Kolordu Kumandanlı Vekâleti ile Tahran Türk ataşemiliteri arasındaki haberleşmeyi de sağlayacaktı¹⁰.

600 kadar er ve 1 dağ topundan oluşan müfreze 26 Eylül 1915 günü Erzurum'dan hareket etti¹¹. Bu müfrezede Ubeydullah Efendi de bulunuyordu. Ancak müfreze daha İran'a girmeden önce Nasturi isyanı problemi ortaya çıktı.

Ekim 1915 sonlarında Cizre'nin 50 km. kadar batısındaki Hezek Köyü'nde toplanan 1.000 kadar silâhlı Ermeni saldırıya geçerek civar Müslüman köylerini tahrib ve ahalisini katlederek Cizre ile Diyarbakır arasındaki telgraf hattını kesmişlerdi.

O havalide asilerin üzerine gönderilebilecek kuvvet olmadığından XVII. Kolordu Kumandanı Halil Paşa bu görevin İran'a gitmeye hazırlanan Ömer Naci Bey Müfrezesi'ne verilmesine, Başkumandanlık vekâleti'ne teklif etti¹².

Bu arada isyan Midyat bölgesine de sıçramıştı¹³. Midyat mıntıkasındaki asilerin tamamı o civardaki Süryaniler'den ibaretti. Ömer Naci Bey 650 mevcut ve 2 adi cebel topundan müteşekkil kuvvetiyle Cizre'ye geldiğini beyan ederek Diyarbakır, Midyat, Cizre havalasında isyan eden

8. Aziz Samih, Zivin'den Peteriç'e, s.58-59.

9. Tevetoğlu, Ömer Naci, s.164.

10. Genel Kurmay, Kafkas Cephesi, C.I, s.856.

11 Guze Büyük Harpte Kafkas Cephesi'nde Muharebeler (Çev: Kaymakam Hakkı), Ankara-1931, s.75.

12. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:27-1

13. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:27-3

Süryanilerin Midyat ile Cizre arasındaki islâm köylerini tahrip ve ahalisini katletmekte olduklarından onları tenkil etmek üzere harekete geçmek istediğini ve 51. Fırka'nın bugün Cizre'ye gelecek birliklerden bir tabur ile bir seri cebel topunun da kendisine ayrılmasını teklif etti¹⁴. Midyat ile Cizre arasındaki Süryanilerin kararı ermeniler ile birleşerek isyanı genişletmek idi. Enver Paşa isyanın derhal ve şiddetle bastırılmasını ısrarlı idi¹⁵.

Ömer Naci Bey'in istekleri yerine getirilerek Cizre'den bir piyade taburu ile 2 cebel topu Urfa'dan Midyat istikametinde sevk edildi. Başkumandanlık Vekâleti asilerin can güvenliklerinin garanti edilerek silâhlarını teslim etmelerinin sağlanmasından yanaydı. Ayrıca Musul'daki metropolitten de asilerin isyandan vazgeçmelerini sağlayabilmek konusunda istifade edebileceği de belirtiliyordu¹⁶.

Enver Paşa III. Ordu Kumandanlığı'na gönderdiği 13 Kasım 1915 tarihli telgrafta Naci Bey Müfrezesi'nin halen Hezek Köyü civarında, IV. Ordu'dan gönderilen piyade taburu ile cebel takımının Midyat taraflarında olduğunu belirterek V. Ordu'dan ve Musul'dan başka bir kuvvet göndermenin mümkün olmadığını, isyanın tenkili için başka kuvvet gerekirse III. Ordu mıntkasından takviye edilmesini istiyordu¹⁷.

Bu arada Kasım ayı ortalarında Ömer Naci Bey'e yardım etmek üzere tertip edilen 500 kişilik mücahit gurubu milis kumandanı Edhem Bey (Çerkez Edhem) kumandasında olmak üzere gönderilmişti¹⁸.

Asilerin kalabalık buldukları mevkilerden tecrit edilmiş olan iki üç köy ahalisi silâhlarını teslim etmeleri istenince silâhlarının işe yarayanlarını verip, diğerlerini sakladılar. Diğer isyancılar bu teklife silâhla karşılık verdiler, ayrıca karakollarla Müslüman köylerine tecavüz ve katliamlar yapmak suretiyle şekavette bulundular.

Hezek Köyü'ndeki 10.000 kadar isyancı köyün etrafını duvarlar ve hendeklerle tahkim etmişlerdi. Ömer Naci Bey bu köyü müfrezesi ve toplarıyla abluka ettikten sonra isyancılara silâhlarını terketmeleri şartıyla sulh teklifinde bulundu ise de teklife silâhla karşılık veren asiler müfrezeye ikisi subay olmak üzere 38 yaralı ve 3 şehit verdirdiler¹⁹.

Asiler silâh bırakmamak kaydıyla anlaşmayı kabul ettiler. Fakat hükümet silâhların tesliminde ısrar edince çatışmalar yeniden başladı. Ömer

14. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:27,27-2

15. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-14.

16. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:32-34.

17. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-6.

18. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:31.

19. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35

Naci Bey IV. Ordu'dan Midyat'a gelen müfrezenin kendisine katılır katılmaz bu müfrezeyi muhtelif köylerde toplanan asilerin tedibinde görevlendirmeye karar verdi²⁰.

Bu arada Musul'un 100 km kadar batısındaki Sincar taraflarında da Yezidiler'in Ermeniler'le beraber isyan ettikleri öğrenildi²¹.

Ömer Naci Bey yeniden asilere isyandan vazgeçmelerini, aksi takdirde haklarında daha şiddetle muamele olunacağı ikâzında bulundu ve netice de almaya başladı. Naci Bey 17 Kasım 1915 tarihinde Musul'daki XII. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği telgrafında; "Hezek ve civarı Süryanileri bugün devlete sadık olduklarını cevaben bildirdiler ve bir miktar-ı cüzi silâhda teslim ettiler. Hükümete olan borçlarını ve tahrib ettikleri telgraf telini tamir eyleyeceklerini vaadtiler ve Midyat'ın diğer köylerindeki asilerin de aynı suretle teslimlerini temin etmek üzere kendilerinden bir heyet göndereceklerini söylediler. Diyarbakır Valisi ile bilistarak arzu-yı nezâret penâhi dairesinde teskin-i isyanı mümkün görmekteyim. Bu takdirde Hükümetçe temin-i maksadı mümkün görüldüğünden müfrezemizin maksadı aslisi olan İran'a hareketine müsaade buyurulmasının makâmât-ı lâzimeye işarını rica ederim" demektedir²².

Görülüyor ki, Ömer Naci Bey isyânı bastırılmış kabul etmekte ve bir an önce İran'a geçmek istemekte idi. O, Musul-Revandiz yoluyla İran'a dahil olmak istediğini belirterek, müfreze mevcudunun ancak Rumiye ve civarında faaliyetlerde bulunmaya kâfi gelebileceğini, daha iç kısımlara ilerlemenin mümkün olamayacağını kendilerine ait 2 adi cebel topunun da bu isyanın tenkili sırasında bozulduğunu, müfreze mevcudunun azaldığını belirtir. IV. Ordu'dan isyanı bastırmak üzere gönderilen taburun toplarıyla beraber müfrezesine bağlanmasını isteyerek bu yapıldığı takdirde bir ay sonra Tebriz'e girebileceğini vaadederek²³. Enver Paşa cebel takımının Ömer Naci Bey'e verilmesini kabul etti ise de IV.Ordu'ya ait taburun Midyat mıntikasından ayrılmasına izin vermedi²⁴.

Ayrıca Musul Valisi İran taraflarında harekete geçmek için Ömer Naci Bey'in dönmesini beklediğini, kendisine gerekli paranın gönderilmesini Harbiye Nezareti'ne yazmıştı²⁵. Öyle ki Harbiye Nezareti 5.000 lira meblağında bir para gönderdiği gibi Ömer Naci Bey'e de Midyat havalisindeki işleri IV. Ordu'nun müfrezesine tevdi ederek Haydar Bey'e iltihak etmek üzere hareket etmesini emretti²⁶.

20. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-9.

21. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-7.

22. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-8.

23. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:35-12.

24. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:43-1.

25. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:41.

26. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:41-1.

Oysa III. Ordu Kumandanlığı isyan daha tam anlamıyla bastırılmadan Naci Bey'in bölgeden ayrılmasına karşı çıkararak Başkumandanlık Vekâleti'ne şu telgrafi çekiyordu:

"22 Kasım 1915 tarihiyle Diyarbakır Vilâyeti'nden mevrûd telgrafnâmede isyanın vaziyetleri calib-i dikkat olduğu ve bidâyet-i isyanın günden güne tezyid ettiği ve hükümetten tamamıyla (feragat) etmeyeceklerinin anlaşıldığı ve bu mesele halledilmedikçe müfrezelerin mevâkî-i saireye sevki halinde havali-i mezkûrede hadisât-ı mühimme zuhuru melhûz bulunduğu bildiriliyor. // Binaenaleyh Ömer Naci Bey Müfrezesi'nin hareketi bâis-i mahâzîr görülmüş ve meselenin hitamı da takarrüb etmiş olmağla herhalde hall-i meseleye kadar hareket etmemeleri Ömer Naci Bey'e bildirilmiştir. Taraf-ı sâmilerinden de tebligat itâsı müsterhamdır"²⁷.

Diğer taraftan, asiler hükümete olan borçlarını ödeyeceklerini ve eski köylerine avdet edeceklerini taahhüd ettiler. Ancak meskenlerinin tebdili cihetine gidildiği takdirde yeniden isyan edecekleri ve bu isyana Musul Süryani ve Keldanilerinin de iştirak edecekleri tehdidinde de bulundular²⁸.

Enver Paşa ise asilerin silâhlarını teslim etmeleri ve hükümetçe kararlaştırılan yerlere yerleştirilmelerine muvafakat etmeleri halinde haklarında başka hiçbir işlem yapılmaması talimatını verdi²⁹.

Fakat uygulamada isyancılar az sayıda silâh ettikleri gibi ellerindeki bütün silâhların araştırılması ve elkonulması yoluna gidildiği takdirde yeniden isyan edeceklerini belirtiyorlardı. Ömer Naci Bey bölgeden ayrılınca orada kalmış olan diğer müfrezeler kumandanı bu şartlar içerisinde Süryaniler'in verdikleri kadar silahları toplamaya devam etti.

Ömer Naci Bey'in bölgeden ayrılmasına engel olamayan Mamud Kâmil Paşa meselenin bu surette hallini kâfi görmemekte idi. Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdığı 28 Kasım 1915 tarihli telgrafta; "O muntıkada asayişin istikrarı ve bu asilerin hükümetin emrine tamamıyla muti olmaları için behemehâl ahali-i merkumenin mevâkî-i saireye nakl ve teb'idi muktezî olup hâl-i hazırda düşmanın takarrübü halinde mübeddel isyan ve şekavet olacağını Diyarbakır Vilayeti iş'âr etmektedir. Bendenizin mütâlaam da şimdiki suret-i halin gayri kâfi bulunduğu merkumînin teb'id ve tevzileri merkezindedir. // Binaenaleyh müsaid zamanda IV. Ordudan 2 tabur piyade ile 1 batarya sahra topunun sevkiyle asilerin kat'iyyen teb'idi ve ellerindeki silâhları kâmilen toplayıp meskenlerini

27. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:51.

28. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:51-2.

29. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:32-1.

tebdil etmemek suretiyle isyanın esaslı bir surette imhası hususunun rey-i sâmilelerine men'ût bulunduğu”³⁰ ifadelerine yer veriyordu.

Midyat-Cizre bölgesindeki Süryani isyanının tenkilinden sonra Ömer Naci Bey'in Musul Valisi Haydar Bey'e katılması emredildi. Çünkü bu sırada Savuçbulak'ı zapteden Ruslar'ın Musul istikametinde hududumuzu tehdit edeceklerinden endişe ediliyordu. 21 Kasım'da hududa sevk edilen Ömer Naci Bey müfrezesinde 650 süvari ve piyade mevcudu vardı. IV. Ordu'dan gönderilen 1 cebel topu da kendisine verilmişti³¹.

Golç Paşa 28 Kasım 1915 tarihinde Haydar Bey'e yazdığı telgrafta Ömer Naci Schoyne müfrezelerini de tahtı kumandasına alarak toplayacağı aşair kuvvetleriyle Revandiz'den Savuçbulak üzerine ilerlemesini, Savuçbulak'dan sonra yapılacak işin kendi haberi olmadan yapılmasını istedi. Golç Paşa ayrıca Haydar Bey'e Aşnu'yu işgal ettirmesi, Savuçbulak'taki Rus kuvvetlerini geri attıktan sonra vaziyet müsait olursa Sine üzerinden Kirmanşah istikametine hareket eylemesi, fakat bu son hareket için tekrar ordudan emir ve müsaade talep etmesi hakkında da talimat vermiştir³³.

Naci Bey Müfrezesi 20 Aralık'da Şenave Köyü'ndeki kuvvetleri iltihak etti³⁴. Bu kuvvetler 26 Aralık'da başlayıp 28 Aralık 1915 tarihinde Savuçbulak'ın zaptı ile neticelenen Musul Grubu harekâtına katıldılar. Daha sonra kendisi Sine-Kirmanşah istikametinde ilerlemeye amaçlayan Musul Grubu Kumandanı Haydar Bey Savuçbulak bölgesindeki kuvvetlerin tamamını Ömer Naci Bey emrine verdi³⁵.

Haydar Bey bu şartlarda kendisine Harbiye Nezâreti tarafından gönderilmiş olan 5.000 lirayı 8 Ocak 1916 tarihinde Ömer Naci Bey'e devredererek 1.500 lirasını da aşairin iâşesine ayırdı³⁶.

Bu sırada Ömer Naci Bey emrindeki kuvvetlerin mevcudu şu şekilde idi: Raye, Kelgir Hudut Bölükleri'yle Süleymaniye, Kerkük, Revandiz Depo Taburları'ndan gönderilen ikmâl efradı da dahil olmak üzere 12 subay, 1452 tüfek, 2 tane 6.5'luk ve dingilleri üzerine konulamayacak surette kırılmış 2 tane 7.5'luk top³⁷.

30. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:58.

31. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:F:31-2,48.

32. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:57.

33. Mehmet Kenan "Büyük Harpte İran Cephesi", C.II, İstanbul-1928, s.122.

34. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.146.

35. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.147-148.

36. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:83,67-2.

37. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:29.

Bu arada Haydar Bey, Ömer Naci Bey'in hamiyet-i fedakârânesiyle uygun olarak müstesna bir surette taltif edilmesini 5 Ocak'da Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdı³⁸.

Diğer taraftan Ruslar 20 Ocak 1916 günü öğleden sonra 2 alay süvari, 1 alaya yakın piyade, 2 mitralyöz, 2 sahra topu ve birkaç yüz İran süvarisinden mürekkep bir kuvvetle Meyanduab'daki aşaire taarruz ettiler. Cüzî bir mukavemetten sonra aynı gün Meyanduab Ruslar'ın eline geçti.

Daha sonra Savuçbulak istikametinde süratle ilerleyen düşman 21 Ocak günü Savuçbulak'a taarruz etti. Ömer Naci Bey kumandasındaki Savuçbulak kuvvetleri iki gün boyunca direndilerse de 22 Ocak günü öğleye doğru sol cenahı müdafaa eden hudut bölükleri birdenbire siperlerini terkederek sol tarafın kuşatmaya maruz kalmasına sebep oldular. Merkezdeki Erzurum gönüllüleri sol tarafın kuşatılmış olmasına rağmen akşama kadar direndilerse de Şenave-Revandiz istikâmetiyle irtibatı kesilen Ömer Naci Bey önce Savuçbulak'ın 20 km. kuzey-doğusundaki Bayram Köyü'ne ve daha sonra da Bukân'a çekilmek zorunda kaldı. Naci Bey tekrar aşair topladıktan sonra yeniden Savuçbulak'a taarruz etmek kararında idi.

İki gün gayet faik bir kuvvete karşı muvaffakiyetle devam eden muharebenin bu şekilde neticelenmesi hudut bölüklerinin sebatsızlığı ve aşairin dağılmasından ileri gelmiştir.

Ömer Naci Bey'in zayıyatı 5 şehit, 35 yaralı ve 60 donarak ölüm olmak üzere 300 kadardır. Yerlilerden oluşan kuvvetlerin hemen hemen yarısının firar ettiği anlaşılmıştır³⁹. Vali Haydar Bey'e göre aşairin savaşa iştirak etmemesinin sebebi Ruslar fazla kuvvet getirdikleri halde bizim takviye alamamızdan kaynaklanmıştır. Ruslar'ın galip geleceğine kanaat getiren aşair kendi selâmetleri kaygısına düşmüşlerdir⁴⁰.

Ömer Naci Bey bu yenilgi üzerine; Osmanlı yönetiminin İran'da blöften başka birşey yapmadığını, her zaman tekrarlandığı gibi, az kuvvetle teennî ile biraz ilerlendikten sonra üstün kuvvetler karşısında geri çekilerek İran ahalisinin katliama terkedildiğini, bu defa Savuçbulak, Meyanduab, Sulduz, Şinu'da katledilen ahali miktarının 20.000'i aştığını, bu yüzden İran'da Osmanlı nüfuzunun günden güne eridiğini belirterek derhal 1.000 adet silâhlandırılmış ve eğitilmiş Anadolu askerinin emrine gönderilmesini istemiştir⁴¹.

38. ATASE Arşivi; K:17, D:263/81, F:80.

39. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:14; M.Kenan, C.II, s.149.

40. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.151.

41. ATASE Arşivi; K:197, D:7/830, F:2-2.

Ancak VI. Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Karabekir tarafından gönderilen cevabî telgrafta Kutülammare Cephesi'nin daha önemli olduğuna değinilerek asker gönderilmesi isteği reddedilir⁴².

Musul Grubu Kumandanı Vali Haydar Bey, Ömer Naci Bey'i takviye ederek direnişini kuvvetlendirmeye çalıştı. Bu maksatla Savuçbulak'ın düşmesini müteakip Bâne'den 200 pişdar süvarisi, Dizef Aşireti'nden 500 süvari Bâne Aşireti'nden 200 süvari ve 500 piyade gönderdi⁴³. Daha sonra 800 pişdar piyade ve süvarisi ile bir kısım aşiret kuvvetleri daha gönderilmiş olup⁴⁴ ayrıca Brenhatr Heyeti de Ömer Naci Bey Müfrezesi'ne iltihak etmişti⁴⁵.

Bir süre sonra Vali Haydar Bey savunma gereği, olarak Ömer Naci Bey'den Rayet'e gelmesini istemişse de yolların karla kapalı olmasından dolayı Naci Bey Bukân'dan ayrılamadı⁴⁶.

8 Şubat'a gelindiğinde Ömer Naci Bey çürük ve hastasıyla 1.000'e yakın piyade kuvveti ve 4 cebel topu ile birlikte Sakız ve Aşnu havalisinde bulunuyordu⁴⁷.

Bu arada Ruslar avantajlı durumlarından istifade ile aşiretleri kazanabilmek için propagandaya başlamışlardı. Naci Bey bu sıralarda yeniden kuvve-i seferiyeleri gündeme getirdi. Başkumandanlık vekâleti'ne gönderdiği 11 Şubat tarihli bir telgrafta İran'da Ruslar'a karşı bir isyan başlatılmak ve İran'daki Rus ve Irak'daki İngiliz kuvvetlerinin birleşmesine mani olabilmek için biri Tebriz-Karabağ istikametinden Kafkasya'ya., diğeri Kirmanşah istikametinden Güney İran'a iki kuvve-i seferiyenin ilkbahardan önce sevk edilmesini istedi⁴⁸.

Diğer taraftan 27 Şubat'da yeniden Bukân'a saldıran Ruslar muvafakiyetle geri atıldılar. Ancak bu bize 5 şehide mal olmuştur⁴⁹.

Musul Grubu Cephesi'ndeki gelişmeler Ömer Naci Bey'i Bukân'da müteferrik ve Ruslar'a yem vaziyetine getirmişti. Ruslar'ın karların erimesinden sonra Musul istikâmetinde ilerleyebilecekleri endişeleri göz önüne alınarak müfrezenin Grup Kumandanlığı tarafından hududa çekilip hududun muhafazasında görevlendirilmesi düşünüldü⁵⁰.

42. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.152.

43. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:40-28.

44. ATASE Arşivi; K:197, D:7/830, F:15.

45. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:49.

46. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:40-49.

47. ATASE Arşivi; K:17, D:819/83, F:10.

48. ATASE Arşivi; K:17, D:42/84, F:2.

49. ATASE Arşivi; K:197, D:7/830, F:52.

50. ATASE Arşivi; K: 201, D:560/843, F:20.

Ruslar 10 Mart'da süvari ve piyade 1.000 ilâ 1.500 muharip, 2 ağır makinalı tüfek ve 3 toptan ibaret bir kuvvetle kuzeyden ilerleyerek Bukân'da bulunan Ömer Naci Bey Müfrezesi'ne yeniden taarruz ettiler. Muharebe 3 gün devam etti. Bâne ve Mamure aşairiyle kuvveti 3.000'e ulaşan Ömer Naci Bey Rus taarruzlarını def' ettiği gibi Naci Bey'in pişardları Meyanduab güneyine kadar ilerlediler⁵¹.

Düşman 15 Mart'da Bukân Köyü'ne tekrar saldırıya geçti. Bâne Müfrezesi'yle Pençvin Hudut Bölüğü'nü yanına çağırarak Ömer Naci Bey Ruslar'ı geri püskürtmeyi başarmışsa da Binbaşı Tefik Bey ve 10 er şehit düşmüş, 20 de yaralı verilmiştir. Düşmanın 200 kadar zayıat verdiği tahmin edilmiştir⁵².

20 Mart'da Ömer Naci Bey kuvvetleri Meyanduab'ı işgal etmiş, ancak bu havalideki köyler Ruslar tarafından tamamen yakılmış olduğundan, iskân düşüncesiyle biraz güneye çekilmek zorunda kalmıştır⁵³.

Naci Bey Müfrezesi 26 Mart'da Selmanpak'ı işgal etti. Ancak Savuçbulak'ı ele geçiremedi⁵⁴.

Diğer taraftan Baratov kuvvetlerinin taarruzlarının genişlemesi üzerine Sine'den çıkıp Pençvin istikâmetinde taarruz eden 2 top ve 2 makinalı tüfekle mücehhez bir Rus süvari alayı Kalacık civarındaki kıtaat ve mücahidinimiz tarafından 4 gün süren çarpışmadan sonra Sine'ye doğru çekilmeye mecbur edildi⁵⁵.

Bu başarılar üzerine kuvveti 4.000'i aşair olmak üzere 5.000'e yaklaşan Ömer Naci Bey 8 Nisan'da Savuçbulak'ı ele geçirdi. Aynı gün Kotur da zaptedilmiştir. Ruslar 3 süvari alayı mevcuundaki kuvvetleri ile Rumiye istikametine çekildiler⁵⁶.

Naci Bey kuvvetleri daha sonra Savuçbulak'dan Pesve istikametine ilerleyerek Sulduz'daki Ruslar'a taarruza geçti. Rayet'deki kuvvete de Pesve istikametine ilerlemesi ve Ruslar'a karşı müştereken taarruzda bulunulması teklif edildi ise de tevhid-i hareket temin edilemedi. Ömer Naci Bey Pesve doğu sırtlarında Ruslar'la temasa gelerek savaşa tutuşmaya başladı. Ancak bu sırada bazı Rus kuvvetleri Ömer Naci Bey'in Meyanduab güneyinde bıraktığı tarassud kuvvetlerini geri atarak daha güneye ilerlediler. Böylece Bâne ve Sakız havalisinin tehlikeye girmesi söz konusu olunca Ömer Naci Bey'in yanındaki aşairin çoğunluğu bu havaliden

51. M.Kenan C.II, s.153.

52. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:3; K:17, D:819/83, F:24.

53. ATASE Arşivi; K:287, D:21/1171, F: 1-2.

54. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:14.

55. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837 F:53.

56. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837 F:25-1; K:198, D:278/834, F:1,1-1.

olması nedeniyle heyecana sebep olmuş ve Naci Bey kuvvetlerini Bukân istikametinde çekmek mecburiyetinde kalmıştır⁵⁷.

Bu arada Naci Bey kuvvetine yardım için Lâhicân'a indirilmiş olan müfreze Naci Bey'in tenbihiyle Demircayan'a çekilmiştir⁵⁸. Ruslar 29 Nisan'da Kirind-Kasr-ı Şirin istikametinde taarruza geçtiklerinde bir Rus süvari fırkasının Zuhab üzerinden Süleymaniye istikametinde ilerlediğine dair duyumlar alınmaya başlandı. Bunun üzerine Ömer Naci Bey'in Süleymaniye geçitlerini muhafaza etmesi emredildi⁵⁹.

7 Mayıs'da Çernazobov kuvvetleri umumî taarruza geçtikleri için Ömer Naci Bey Ruslar'ın ihâvâvî hareketleri karşısında Bukân'da muharebeyi kabul etmeyerek 11 Mayıs'da Sakız-Bâne arasındaki Gerdhâne Boğazı'na çekildi. Bâne Hâkimi Mahmud Han tarafından 500 atlı ile takviye edilen Naci Bey Rus taarruzunu bu boğazda karşılamaya karar vermişti⁶⁰. Ruslar 14 Mayıs'da 3 süvari alayı, 1 tabur piyade ve 1 bataryadan mürekkep bir kuvvet ile Ömer Naci Bey kuvvetlerine saldırdılar. Üç gün devam eden muharebe neticesinde düşmanın iki taraftan kuşatma plâni uygulaması üzerine aşair memleketleri işgale uğruyor telaşı ile dağıldılar. Bunun üzerine Ömer Naci Bey Müfrezesi Şivegül'e çekildi⁶¹.

Ömer Naci Bey Müfrezesi 7 Haziran tarihinde oluşturulan Dük Dömkenburg emrine verilen Süleymaniye Grubu'na bağlandı⁶². Ancak Dömkenburg grubun başına geçmemiş ve Almanya'ya dönmüştür.

VI. Ordu Kumandanı 8 Haziran'da Ömer Naci Bey'e gönderdiği emirde 9 Haziran'da Kasr-ı Şirin doğrultusunda taarruza geçileceğini Pençvin-Şivegül taraflarında faaliyette bulunmasını düşmanın etraftan kuvvet toplamasına imkân vermemesini yazıyordu⁶³.

Bunun üzerine ileri harekete geçen Ömer Naci Bey bir düşman süvari fırkasını üç günlük bir müsademedir sonra mağlub ederek 13 Haziran'da Bâne'yi işgal etti. Düşmanı Güllihan Boğazı istikâmetinde takip eden Ömer Naci Bey tekerlekleri tahrip edilmiş bir top, 1 mitralyöz ve çok sayıda cephaneye ve teçhizat da ele geçirdi⁶⁴.

16 Haziran'da Sakız ve Serdeşt havalisi ele geçirilince düşman Meyandub istikametine çekilmek zorunda kaldı. 500 kadar zayıf veren

57. ATASE Arşivi; K: 198, D:278/834, F:1,1-1,23,69; M.Kenan, C.II, s.153

58. ATASE Arşivi; K:198, D:278/834, F:12.

59. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.154.

60. ATASE Arşivi; K: 198, D:278/834, F:68,19; Fevzi Çakmak, Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri, Şark Vilayetlerimizde, Kakasya'da ve İran'da, Ankara-1936, s.159, M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.156.

61. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.157.

62. ATASE Arşivi; K:4271, D:477/36, F:3.

63. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:53; M.Kenan İran Cephesi, C.II, s.185.

64. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:52-53; K:4271, D:477/36, F:48.

Ruslar'dan birisi sağlam ve ikisi tahrib edilmiş olmak üzere 3 mitralyöz ele geçirildi⁶⁵.

Ömer Naci Bey'in bu muharebelerdeki kuvveti yuvarlak olarak Mürettep Müfrezeye 1.000 muharip, 6 ağır makinalı tüfek, 6 adi cebel topu, 3-4 bir kadar Şeyh Hüsameddin, Şeyh Necmeddin ve Cafer Sultan mücahitlerinden oluşuyordu.

VI. Ordu'nun kazanılan muvaffakiyet ve arazinin muhafazasını arzu etmesine rağmen Musul Grubu kumandanı Ömer Naci Bey'in Pesve istikametinde ilerleyerek Revandiz'deki Ruslar'ın gerilerini tehdit etmesini istedi. Bu durumda Ömer Naci Bey elindeki kuvvetin hem Meyandub'daki düşmanı muhafaza ve hem de Pesve istikâmetinde ilerlemeye kâfi gelmeyeceğini belirterek 37. Alay'ın da kendi emrine verilmesi durumunda Tebriz'i dahi zaptedebileceği mütâlaasında bulundu⁶⁶.

Bu arada Ömer Naci Bey VI. Ordu'ya sık sık müracaat ederek Enver Paşa'nın Trablusgarp'da yaptığı gibi muntazam bir aşair teşkilatı meydana getirebileceğini belirtiyordu. Ona göre aşairin maaşları, tahsisatları muntazam verilerek silâhlendirilmeli ve teşkilâtları ıslâh ve ikmâl olunmalıdır. Böylece teşkilâtlandırılacak aşair bir miktar muntazam kuvvet ve seri ateşli birkaç top ile takviye edilirse Azerbaycan'ın dahi kurtarılması mümkündür⁶⁷.

Ömer Naci Bey böyle düşünme dursun Güllihan, Miredi taraflarındaki aşair açlık bahanesiyle dağıldı. Bunu haber alan Ruslar 2 süvari alaylarıyla Ömer Naci Bey'in boş kalan sağ yanını çevirdiler ve buradan taarruza geçtiler. Naci Bey kuvvetlerini Bâne'ye çektiyse de bu ovayı müdafaa için uygun görmediğinden 25 Haziran'da Pençvin-Şivegül hattına çekildi⁶⁸.

Daha sonra birden bire hastalanan Ömer Naci Bey 31 Temmuz 1916 tarihinde Tifüs hastalığından Kerkük'de vefat etti⁶⁹. Bunun üzerine bu müfrezenin şurada burada bulunan perakendeleri Aralık ayı içerisinde toplatılıp Kafkasyalı Emir Arslan Bey Kumandasında 4.Piyade ve 1. Süvari Bölüğü halinde tertib edilmiş ve 2 adi top ve süvari hockis takımı ile beraber XIII. Kolordu emrindeki Müstakil Süvari Alayı'na bağlanmıştır⁷⁰.

Ömer Naci Bey Müfrezesi Birinci Dünya Savaşı'ndaki Teşkilât-ı Mahsusâ faaliyetlerinden birisidir. Naci Bey İran halkını ve bölgeyi çok

65. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:73; K:4271, D:477/36, F:52.

66. M.Kenan, İran Cephesi, C.II, s.186.

67. M.Kenan, İran Cephesi, C.II,s.186.

68. ATASE Arşivi; K:199, D:23/837, F:65.

69. ATASE Arşivi; K:199, D:260/838, F:23.

70. Mehmet Kenan, İran Cephesi, C.II, s.185 C.II, s.213.

iyi tanıyan ve Farsça'yı çok iyi bilen bir kişi olduğundan burada görevlendirilmesi yerinde bir karardır. Her ne kadar Teşkilât-ı Mahsusa müfrezelerinde asker kaçakları ve mahkumlar gibi işe yaramaz kimselerin kullanıldığı eleştiri konusu yapılıyorsa da pek çok cephede savaştığımız ve askerî güce son derece ihtiyacımız olduğu bir dönemde bir kısım aksaklıklar söz konusu olsa da bu kişilerin topluma kazandırılarak faydalı bir şekilde organize edilebilmeleri takdire şayan bir durumdur. Nitekim Ömer Naci Bey Müfrezesi Midyat'daki Nasturî isyanını bastırması ve İran'da başarılı mücadeleler vererek aranan bir güç haline gelmiştir.

Ömer Naci Bey'in İran'daki faaliyetlere sadece askerî açıdan ve yüzeysel olarak bakmadığı, sistemli ve plânlı bir politikadan yana olduğu anlaşılır. Ona göre İran siyasetimizle ilgili olarak devletçe temel ve umumî bir politika tesbit edilmeli ve bütün görevlilerimizde bu politikaya uygun bir faaliyet içerisinde bulunmalıdırlar. Görevlilerin keyfi ve şahsî hareketlerden de kaçınmaları gerekmektedir. Ayrıca Ruslar'dan kurtarılacak topraklarda tesis edilecek idare şekli öylesine çekici olmalıdır ki İran efkâr-ı umumiyesinde halifelik makamına karşı olan mevcut sempati daha da artsın.

Aşair ve haktan, mücahid toplayarak tarafımıza kazandırma faaliyetine gelince bu usul tarihin her döneminde kullanılmış olup gelecekte de kullanılması lüzumlu olan bir politikadır. Çünkü faaliyet halinde olduğunuz bir ülkede size destek ve yardımcı durumunda bulunan grupların bulunmasında büyük fayda vardır. Aksi takdirde orada tutunmak mümkün olamayacaktır.

Ancak bütün bunlara rağmen aşairin yapısının ve psikolojisinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Aşair öncelikle kendi menfaatlerini ön plânda tutar. Güçlüye meyyaldirlir. Her aşiret kendi toprakları ve ailelerinin savunulması sırasında canla başla çalışırsa da bölgelerinden uzaklaştıkça çabuk firar ederler. Yağma fırsatını hiç kaçırmazlar. Karşı tarafın galip geleceğine kanaat getirirlerse firardan çekinmezler. Başarılı olduğun zaman aşair mevcudu artar, başarısız olduğun zaman ise hiç kimse kalmaz. Bu yüzdendir ki Ömer Naci Bey 1.000 Anadolu efradı istemiş ve kuvvei seferiyeleri yeniden gündeme getirmiştir.

Muhakkak ki aşair ve mücahidine dayanan kuvvetler hiçbir zaman düzenli birlikler kadar başarılı olamamışlardır. Ancak çağın şartlarına göre yapılacak yeni düzenlemeler ve politikalar ile verimleri artırılabilir. Bu konuda verilecek en yanlış karar bu birlikleri tamamen gözden çıkarmak olacaktır.